

**WAYS OF FORMING PEDAGOGICAL ABILITY. CONCEPT OF
COMMUNICATION. CONDITIONS OF APPLICATION OF
COMMUNICATIVE ABILITY AND PEDAGOGICAL FACT**

STUDENTS OF TERMEZ STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

BOZOROVA LOBAR BAXODIR QIZI

bozorovalobar765@gmail.com

NURALIYEVA RUXSHONA

nuraliyevaruxshona06@gmail.com

Abstract: This article discusses the development of professional qualities in future teachers, the formation of pedagogical abilities, and their types. Furthermore, the essence of pedagogical ability is highlighted based on the research and conclusions of foreign scholars.

Keywords: ability, pedagogical ability, pedagogical tact, skilled teacher, authoritative ability, pedagogical activity, creativity.

**PEDAGOGIK QOBILIYATNI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI.
KOMMUNIKATSIYA HAQIDA TUSHUNCHA. KOMMUNIKATIV
QOBILIYAT VA PEDAGOGIK FAKTNI QO'LLASH SHARTLARI**

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABALARI

BOZOROVA LOBAR BAXODIR QIZI

bozorovalobar765@gmail.com

NURALIYEVA RUXSHONA

nuraliyevaruxshona06@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy sifatlarini rivojlantirish, pedagogik qobiliyatini shakllantirish va uning turlari haqida so'z boradi. Shuningdek, maqolada pedagogik qobiliyatning mohiyati, xorijiy olimlar izlanishlari va xulosalari asosida yoritib berilgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Kalit soʻzlar: qobiliyat, pedagogik qobiliyat, pedagogik takt, mahoratli oʻqituvchi, avtoritar qobiliyat, pedagogik faoliyat, kreativlik.

Soʻngi yillarda yurtimizda har bir soha jadal rivojlanib bormoqda. Shu jumladan taʼlim sohasi ham shiddat bilan rivojlanib, xorijiy andozalarga asoslangan yangi taʼlim texnologiyalari kirib kelmoqda. Bu esa oʻz navbatida yosh pedagog kadrlarni yaʼni boʻlajak oʻqituvchilarni tarbiyalayotgan va taʼlim berayotgan oʻz kasbining mutaxassislari oldiga har tomonlama jahon talablariga javob bera oladigan raqobatbardosh, malakali kadrlarni tayyorlashdek muhim vazifani qoʻyadi. Xususan davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyev “farzandlarimizga yuksak mezonlar asosida taʼlim-tarbiya beradigan, yangicha, innovatsion fikrlaydigan muallim va oʻqituvchilarni tayyorlash-bu eng ogʻir vazifa boʻlib, juda katta mehnat va masʼuliyatni talab etadi” - deya yosh pedagog kadrlarni tayyorlashni “eng ogʻir vazifa” deb taʼkidlagan.

Taʼlim-tarbiya sohasida yangi davr boshlanmoqda. Bugungi kunga kelib, oʻqituvchi kasbi va shaxsi oldiga muhim vazifalar qoʻyildi. Faqat ilmi bor oʻqituvchiga emas, balki har tomonlama shakllangan, rivojlanishdan toʻxtamaydigan-zamonaviy oʻqituvchiga ehtiyoj tugʻildi. Zamonaviy pedagog shaxsiga qoʻyilgan talablarga ahamiyat qaratildi. Bu esa, oʻz navbatida ish unumdorligini oshiradi. Hoʻsh, endi yetishib chiqayotgan yosh pedagog kadrlar qanchalik talabga javob bera oladi? Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi “Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi 5712-son Farmonida oliy taʼlim muassasalari bitiruvchilari umumiy sonining qariyb 25 foizini «Pedagogika» mutaxassisligi bitiruvchilari tashkil etishi va bu mutaxassislik eng ommaviylardan biri boʻlishiga qaramasdan, uning jozibadorligi pastligi sababli pedagogika yoʻnalishidagi oliy taʼlim muassasalari bitiruvchilarining oʻz kasbi boʻyicha mehnat qilish motivatsiyasi past darajada ekanligi koʻrsatib oʻtilgan.

Bugungi kun talablariga muvofiq boʻlajak oʻqituvchi kasbiy sifatleri bilan bir qatorda shaxsiy sifatlerini ham rivojlantirishi lozim. Shaxsiy sifatlar oʻqituvchi faoliyatining

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

samaradorligini oshiruvchi muhim omil sanaladi. Pedagog faoliyati uchun is'tedod, qobiliyat, mohirlik, kreativlik, ijodkorlik, intellekt, talant kabi bir qator shaxsiy sifatlar muhim o'rin egallaydi. ASOSIY QISM. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy sifatleri qatoriga kiruvchi "qobiliyat" tushunchasiga alohida to'xtalib o'tamiz. Qobiliyat-odam psixikasining eng muhim hususiyatlaridan biri bo'lib, bu xususiyatlarni haddan tashqari keng to'ldirish imkoni oqibatida qandaydir bir qobiliyatning nisbiy zaifligi, hattoki shunday bu qobiliyat bilan hammasidan ko'ra bir-biri bilan chambarchas bog'liq faoliyatning muvafaqqiyatli bajarish imkoni aslo yo'q emas.[3.322] Falsafada qobiliyat uzoq vaqtgacha "o'zgarmas irsiyat" nasldan – naslga o'tuvchi jarayon sifatida talqin etilgan. Qobiliyat-bilim, ko'nikma, malaka kabi tushunchalarga yaqin turadi, lekin ma'no jihatidan bir-biridan tubdan farq qiladi. Bilim-o'qib, o'rganish mahsuli, ko'nikma-o'qituvchi faoliyati davomida yuzaga keladigan tajriba va bilimlar majmuini o'z ichiga olgan usul, malaka-pedagog ongli faoliyatni bajarish jarayonida hosil qilingan kasbiy intellektual faoliyatning avtomatlashgan komponentlari yig'indisidir. Qobiliyat esa insonning psixologik va fiziologik tuzilishiga xos bo'lgan xususiyati va u bilim, ko'nikma, malakani egallash dinamikasida paydo bo'ladi. Tarixga nazar tashlasak, bir qancha olimlar qobiliyat va pedagogik qobiliyat haqida bir qator izlanishlar, ilmiy yangiliklar kashf etishgan. Birinchi bo'lib pedagogik qobiliyatlar tarbiyasi XIX asr o'rtalarida paydo bo'ldi. Pedagogning xarakteri va pedagogik qobiliyati XX asrning 70-80-yillarida chuqur o'rganildi. Jumladan, Adolf Disterveg (1790-1866) birinchi bo'lib pedagogik qobiliyat, pedagogik taktga e'tibor qaratdi. U ta'limning eng asosiy vazifasi ta'lim oluvchilarni qobiliyat va aqliy kuchlarini o'stirishdan iboratdir, deb hisoblaydi. Rus olimasi N. V. Kuzmina pedagogik qobiliyatning pedagogik faoliyatda tutgan o'rni haqida to'xtalib, unga oid ilmiy izlanishlar olib boradi. Kuzmina izlanishlari davomida pedagogik qobiliyatni 5 turga bo'ladi. Ular quyidagilar:

- gnostik qobiliyat;
- proyektiv qobiliyat;

- konstruktiv qobiliyat;
- tashkiliy qobiliyat;
- kommunikativ qobiliyat.

Keyinchalik N. V. Kuzmina kuzatuvchanlikni pedagogik qobiliyat alomatlari qatoriga qo'shadi. Pedagog olim I.P.Podlasiy pedagogik qobiliyatning tuzilishini quyidagi 8 ta turga bo'ladi:

- 1) tashkilotchilik qobiliyati;
- 2) diagnostik qobiliyati;
- 3) pertseptiv qobiliyati;
- 4) kommunikativ qobiliyati;
- 5) suggestiv qobiliyati;
- 6) tadqiqotchilikka doir qobiliyati;
- 7) ilmiy-bilishga doir qobiliyati;
- 8) gnostik qobiliyati.

Pedagogik qobiliyatni pedagogik faoliyat, ta'lim-tarbiyani rivojlantirishdagi o'rni F. N. Gonobolin tomonidan amaliy asoslanib, tahlil qilinadi. U mukammal tarzda pedagogik qobiliyatni xususiyat va xossalari haqida ma'limot beradi

Nutqiy qobiliyat-ixcham, ma'noli, ohangdor, muayyan ritm, temp, chastotaga ega bo'lgan nutq, shuningdek, o'qituvchi nutqining jarangdorligi, uning pauza, mantiqiy urg'uga rioya qilishi, qobiliyatli o'qituvchining nutqi darsda bamisha o'quvchilarga qaratilgan bo'ladi. Nutqiy qobiliyat o'qituvchi uchun eng muhim qobiliyat turi sanaladi. O'quvchiga ta'sir etuvchi omil nutqdir. Dars jarayonida materialni o'quvchiga mos shakilda soda, ravon shakilda tushuntirilsa dars samaradorligi oshadi. So'zlovchi (o'qituvchi) nutq so'zlayotganda mantiqiy fikrga, fikrning tugallanganligiga e'tibor qaratishi kerak. O'qituvchining nutqiy qobiliyati birdaniga shakllanadigan jarayon emas, u vaqtlar o'tib madaniy, kasbiy, pedagogik talablar, malaksi oshib borgani sari rivojlanib boradi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Tashkilotchilik qobiliyati-bu o'quvchilar, sinf jamoasini jipslashtirish, birlashtira olish qobiliyatidir. O'qituvchining o'z ishini to'g'ri tashkil etishi ham tashkilotchilik qobiliyatiga kiradi. O'z ishini to'g'ri tashkil etish bu-o'z ishini to'g'ri rajalashtira olish, nazorat qilish, dars jarayonida vaqtni taqsimlay olish jarayoni.

Obro'ga ega bo'lish qobiliyati-bu qobiliyat turi fanda "avtoritar qobiliyat" deb ham ataladi. O'qituvchi bevosita o'quvchilariga emotsional-irodaviy ta'sir etadi. Bu qobiliyat turida o'qituvchining shaxsiy sifatleri muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi rostgo'yligi, dadilligi, chidamliligi, talabchanligi, sabrliligi, qat'iyligi, mustahkam irodasi bilan o'quvchilari orasida obro' orttiradi.

Kommunikativ qobiliyat-pedagogik nazokat bilan, muomala va muloqot o'rnata olish qobiliyati. O'quvchilar bilan pedagogik nuqtai nazardan to'g'ri va samimiy munosabat o'rnata olish, bolalar bilan aralashish, o'quvchilar bilan munosabatda ziyraklik bilan, o'quvchilarning individual, psixologik xususiyatlarini inobatga olish qobiliyati kommunikativ qobiliyatdir. Kommunikativ qobiliyatda pedagogik takt muhim omil sanaladi. O'qituvchida pedagogik taktning yo'qligi salbiy oqibatlariga olib keladi. O'quvchi o'qituvchi haqida ijobiy fikr bildirish jarayonida ilk adolatliligiga baho beradi. Shu sababli o'qituvchi adolatli bo'lishi lozim.

Didaktik qobiliyat-tushunilishi qiyin, murakkab bilimlarni o'quvchiga tushunarli, oson va sodda qilib tushuntira olish qobiliyati. O'qituvchi o'quvchiga murakkab bilimlarni, muammolarni yechimini, qiyin o'zlashtiriladigan ma'lumotlarni o'quvchiga moslab, oson shaklda tushuntirib berishi kerak. Didaktik qobiliyati rivojlangan o'qituvchida kasbiy mahorat shakllangan bo'ladi va u o'quvchiga o'quv materialini aniq va ravshan, hayotiy misollar bilan izohlab, yetkazib bera oladi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi va o'quvchini mantiqiy, erkin fikrlashini ta'minlaydi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Akademik qobiliyat-bu qobiliyatga ega bo'lgan o'qituvchi o'z mutaxassisligiga oid fannigina emas balki, barcha fanlarga oid umumiy ma'lumotlarni biladi. O'z kasbiga doir yangiliklarni, fan-texnika ixtirolarini kuzatib, o'rganib, izlanishdan to'xtamaydi.

Pertseptiv qobiliyat-eng qisqa muddatda o'quvchini ichki dunyosi, ruhiy holatini idrok qilish qobiliyatidir. O'qituvchi o'quvchining holati, tashqi ko'rinishidagi mayda detallarga asoslanib ruhiy o'zgarishlarni seza oladi.

Psixologik tashxis qobiliyati-bu o'quvchini shaxsiy sifatlariga asoslanib, kelajakda kim bo'lishini diagnoz qilish qobiliyati. Bunda o'qituvchi o'z ish faoliyatida ham qaysi ishi qanday oqibatga olib kelishini oldindan bila oladi. Ushbu qobiliyati rivojlangan o'qituvchi o'quvchilarni kelgusida o'quvchilari qaysi kasb egasi bo'lishini ishonch bilan ayta oladi va ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltira oladi. Diqqatni taqsimlash qobiliyati-bu bir vaqning o'zida bir necha obyektga e'tibor qaratish va nazorat qila olish qobiliyatidir. Dars jarayonida o'qituvchi bir vaqtning o'zida o'quvchilar diqqatini jamlay olishi, darsga faol va darsga e'tiborsiz o'quvchilarni kuzatib, o'quvchilarni mavzuni tushunmaslik holatlarini kuzatib, bartaraf etishi va shu bilan bir qatorda o'z xatti-harakatlari mimika, yurish-turishi, nutqi, ovoz toni kabi bir qator shaxsiy va kasbiy sifatlariga e'tibor qaratishi lozim. Konstruktiv qobiliyat-bu qobiliyat o'quv-tarbiya ishlariga qaratilgan qobiliyat. O'qituvchi o'quvchilar bilan ishlashda samarali metodlarni tanlay olishi, o'quv-tarbiya jarayonini rejalashtira olishi va natijasini oldindan ayta olishi lozim. Gnostik qobiliyat- tadqiqotga layoqatlilik bo'lib, o'z faoliyatini, bu faoliyat jarayonini va uning natijalarini tekshirish hamda o'rganish natijalariga muvofiq faoliyatni qayta qurish qobiliyatidir.

Bo'lajak o'qituvchi barcha pedagogik qobiliyat turlarini o'zida rivojlantirishi lozim. Barcha qobiliyat turlarini bir o'qituvchi qisqa muddatda shakllantira olmasligi mumkin. Qobiliyat asta sekin yillar davomida rivojlanib boradi. Mahoratli o'qituvchi ish faoliyatida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlardan o'zida rivojlangan pedagogik qobiliyati orqali chiqib ketishi lozim. Inson qachonki kutilmagan vaziyat yoki

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

muammoga duch kelsagina, qanday qobiliyati mavjudligini bila oladi. Biz pedagogik qobiliyati shakllangan, rivojlanishdan to'xtamaydigan o'qituvchini "mahoratli o'qituvchi", deb atashimiz mumkin. Chunki, mahoratli o'qituvchi rivojlanishdan, o'sishdan to'xtamaydi va tajriba, malakasi oshgani sari sayqallanib boradi.

Foydaangan Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev Sh. 1-oktabr O'qituvchi va murabbiylari kuni tabrigi nutqi. 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 5712-son Farmoni.
3. B. X. Xodjayev. "Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti". Darslik. "Sano-standart", Toshkent. 2017. –B. 322-333.
4. N.S. Xujayarova. "Umumiy Pedagogika // Pedagogik mahorat". O'quv qo'llanma. "Fan va ta'lim", Qarshi. 2023. –B. 38-50.
5. A.R. Soxibov. «Пути совершенствования механизмов применения интерактивных методов в педагогическом образовании» "Педагогик маҳорат" журнали 3-сон Бухоро 2021 й. 27-30 betlar.
6. A.R. Soxibov. "Modern methodological bases of higher education management in the era of digitisation" Таълим ва инновацион тадқиқотлар. Халқаро илмий-методик журнал. 2022 йил №10 169-176 betlar.
7. A.R. Soxibov. "Talimning interfaol usullari." O'quv-uslubiy qo'llanma. Qarshi 2020y. 175 bet.

